

Kent Yaşamının Dışına İtilen Filistinli Mültecilerin 'Kamp Tipi Yaşamı': Dehümanizasyon Kavramı Etrafında Bir Değerlendirme

İbrahim Oğulcan Erayman¹

ORCID: 0000-0002-6687-9973

Öz

Bu çalışma, İsrail'in Filistinli mültecilere yönelik uyguladığı şiddet içeren eylemlerin dehümanizasyon kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini soruşturma amacıyla yazılmıştır. Kabaca, bir kişi ya da grubun onu insan yapan vasıf ve haklarından azade kılınma çaba ve eylemleri olarak tanımlayabileceğimiz dehümanizasyon ve İsrail'in Filistinli mültecilere yönelik şiddet eylemlerinin içeriği arasındaki yakınlık bizi bu soruşturmaya itmiştir. Bununla birlikte bize göre Filistinli mülteciler yalnızca bu şiddet biçimlerinden etkilenmeleriyle değil, 'kamp tipi yaşama' mahkûm hayatlarıyla da ayrı bir dehümanize edici sürece daha maruz kalmaktadır. Mülteci dehümanizasyonu; 'kamp tipi yaşama' sıkışmış hayatları, en temel insani ihtiyaçlarının bile temini noktasında ciddi eksikliklerin yaşanmasıyla Filistinli mülteciler vakasında bize göre oldukça görünür olmaktadır. Bu noktada bizim iddiamız Filistinli mültecilerin çifte bir dehümanizasyon süreciyle yüzleştiğidir. Bunların ilki ve en görünür olanı, İsrail'in şiddet eylemleri ve Filistin topraklarındaki yayılcı politikalarının neredeyse meşrulaştırıcı zemini oluşturmaya başlayan onların gözünde Filistinlilerin 'insan' vasfı taşımayan, hakları olmayan kişiler olarak görülmesidir. İkinci bir dehümanizasyon boyutu olarak, yine İsrail'in şiddet eylemleriyle doğrudan bağlantılı olarak, Filistinli mülteciler için artık kamp yaşamının gerçek hayatın ta kendisi olması, geçici olarak oluşturulan acil yardım mantığının kalıcılığıdır.

Anahtar Kelimeler: *Kamp Tipi Yaşam, Dehümanizasyon, Filistinli Mülteciler*

¹ Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: ibrahimerayman@uludag.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1430945

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 43, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-1, 244-275

The 'Camp Type Life' of Palestinian Refugees Pushed Out of Urban Life: An Evaluation around the Concept of Dehumanization

İbrahim Oğulcan Erayman²

ORCID: 0000-0002-6687-9973

Abstract

This study is written to investigate whether Israel's violent acts against Palestinian refugees can be considered within the scope of dehumanisation. The closeness between dehumanisation, which can be roughly defined as the efforts and actions to deprive a person or group of the qualities and rights that make them human, and the content of Israel's acts of violence against Palestinian refugees led us to this investigation. However, Palestinian refugees are subjected to another dehumanising process not only by being affected by these forms of violence but also by their lives condemned to 'camp-type living'. In our opinion, refugee dehumanisation is quite visible in the case of Palestinian refugees with their lives stuck in 'camp-type life' and serious deficiencies in the provision of even the most basic humanitarian needs. At this point, we claim that Palestinian refugees face a double dehumanisation process. The first and most visible of these is the view of Palestinians as people who do not have the qualities of 'human beings' and do not have rights in their eyes, which has started to constitute almost the legitimising ground for Israel's violent acts and expansionist policies in the Palestinian territories. As a second dimension of dehumanisation, again in direct connection with Israel's acts of violence, the camp life has become the real life for Palestinian refugees and the temporary logic of emergency aid has become permanent.

Keywords: *Camp Type Life, Dehumanization, Palestinian Refugees*

² Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Political Science and Public Administration, E-mail: ibrahimerayman@uludag.edu.tr

Giriş

Bu çalışma oldukça uzun bir tarihsel arka planı olan İsrail – Filistin meselesini ve İsrail'in genel olarak Filistin toprakları üzerinde yayılcı politikasını açmayı ya da tartışmayı değil (ki bu alanda devasa bir literatür zaten halihazırda mevcuttur), bu meseleden en çok etkilenen Filistinli mültecilerin durumunu ve onların uğradığı dehumanize edici eylem ve pratikler bütününe açıklamayı amaçlamaktadır. Bunlar içerisinden Filistinli mültecilerin kent yaşamının dışına itilip 'kamp tipi' yaşama mahkûm edilmeleri üzerinde bilhassa durulacaktır.

70 yılı aşkın süredir devam eden İsrail'in yayılcı politikaları ve şiddet eylemleri nedeniyle Filistin halkı süreklilik arz eden bir sürgün durumu ve zorunlu yer değiştirmeye maruz kalmaktadır. Bu yönüyle Filistin halkının, Nazi Almanya'sı soykırımını deneyimlemiş Yahudilerden sonra son yüzyılın en çok zulüm gören topluluklarından olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. İronik şekilde tarih boyunca sürekli bir şekilde farklı topluluklar tarafından sürgüne zorlanan Yahudiler, bugün aynı politika ve eylemleri Filistinliler üzerine uygulamakta ve Filistin meselesini kronik bir hale getirmektedir (Öztürk, 2018, s.51). Öyle ki, Ilan Pappé, Joseph Massad, Rashid Khalidi, Noura Erakat ve Anna Ball gibi önde gelen akademisyenler, İsrail'in ulusal bir yerleşimci-sömürgeci projenin tezahürü olduğunu etraflı ve ikna edici bir şekilde savunmuşlardır (Qabaha ve Hamamra, 2021, s.31). Hatta Ball, "İsrail Devleti'nin 1948'de kurulmasıyla birlikte, İsrail Devleti'nin kuruluşunun temelini oluşturan Yahudi siyasi hareketi Siyonizmin yeni bir sömürgecilik biçimi olarak yorumlanabileceğini" vurgulamaktadır (Ball, 2012, s.4). Qabaha ve Hamamra'ya göre, İsrail, toprak ilhakı uyguladığı, yerli halkı ortadan kaldırmayı ve onların yerine Yahudi İsrailileri yerleştirmeyi planladığı için yerleşimci-sömürgeci (settler-colonial) bir devlettir. Farklı bir şekilde ifade edecek olursak, "İsrail'in yerleşimci-sömürgeci mantığının özünü Filistinlilerin varlığının inkârı ve adım adım onların ortadan kaldırılması teşkil etmektedir" (2021, s.31). İsrail'in nihai hedefi bölgede yalnızca Yahudilerden oluşan bir İsrail devleti oluşturmaktır. Benjamin Netanyahu'nun şu sözleri bu niyeti açıkça göstermektedir: "İsrail sadece Yahudi halkının ulusal devletidir" (Reed, 2019, para.5). Böylesi eylem, yaklaşım ve politikalar bütünüyle Filistinlilerin içinde buldukları çıkmazın en çarpıcı anlatımlarından birisi

After The Last Sky adlı çalışmasında Edward Said yapmıştır. Said, Avrupalı Yahudilerin uğradığı soykırımı ve yıkımı bir kenara itmeden, bunun farkında olarak, bugün Filistinlilerin de holokostun kurbanlarının kurbanları haline geldiğini ve bir anlamda holokostun telafisi olarak kurulan İsrail'in, kurulduğu toprakların insanları Filistinlileri yerinden etmeye mahkûm ettiğini ifade etmektedir (Said, 1999- ss.134-135).

Yukarıda aktarmaya çalıştığımız İsrail'in yayılcı ve Filistinlileri topraklarından uzaklaştırmaya, onları yersiz-yurtsuzlaştırmaya dayalı eylem ve politikalarını işler hale getirmesinin önemli bir adımını Filistinlilerin dehümanize edilmesinin oluşturduğunu iddia ediyoruz. Bu bakış açısından, Filistinliler bir İsraili kadar 'insan' değildir ve onlarla eşit haklara sahip olmaları (hatta ileride açacağımız bazı durumlarda herhangi bir hakları olduğu şüphelidir) söz konusu olamaz. Dolayısıyla bu yaklaşım, Filistin topraklarını da içerecek biçimde bölgedeki tüm yaşam ve yerleşim hakkını Yahudi olan İsrail devleti vatandaşlarına (Netanyahu'nun ifadesinden anlaşılacağı gibi Arap kökenli İsrail vatandaşlarının durumu da şüphelidir) ait göstermektedir. İsrail tarafından bu yaklaşımı kolaylaştırıcı ve meşrulaştırıcı bir mekanizma olarak dehümanize edici söylem, eylem ve politikalar uygulanabilmektedir ve biz çalışmamızın kapsamı gereği burada sadece dehümanize edici mekanizmalara odaklandık. Bu bakımdan çalışma, ilk olarak dehümanizasyon kavramının 'ne'liğini açmaya çalışacaktır. Devamında ise, genel olarak mültecilerin dehümanizasyonunun çeşitli veçheleri aktarılacak ve bu durumun en görünür hali olarak gelinde mültecilerin özelde ise Filistinlilerin 'kamp tipi yaşam'a mahkûm edilmesi tartışılacaktır. Çalışma nihayetinde Filistinlilerin topyekûn dehümanize edilmesi ve bunun çeşitli yansımalarını açmaya çalışacaktır.

1. Çalışmanın Sorunu ve Yöntemi

Bu çalışma, İsrail tarafından Filistinli mültecilere yönelmiş şiddet eylemlerinin dehümanizasyon kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği araştırma sorusu üzerine bina edilmiştir. Bu bakımdan çalışmanın analiz birimi ülke içindeki kamplarda yaşayan Filistinli mültecilerdir. Çalışmanın temel hipotezleri ise, kamp tipi yaşamın mülteciler için başlı başına dehümanize edici bir süreç olduğu, Filistinli mülteciler özelinde ise, İsrail şiddetinin etkisiyle bu dehümanizasyon sü-

recinin çifte bir dehümanizasyon biçimine evrildiğidir. Buna göre Filistinli mülteciler hem kamp tipi yaşamının kendine özgü dehümanizasyon biçimine; hem de İsrail tarafının dehümanize edici eylem ve politikalarına maruz kalmaktadır. Bu temel hipotezimizi soruşturmak için nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bakımdan ilk etapta genel olarak veri ve dokümanlar temel analiz çerçevelerine göre toplanmış hemen akabinde sınıflandırılmıştır. İlgili dokümanların doğruluk ve güvenilirlikleri kontrol edilmiş, nihayetinde sınıflandırılan ve doğrulanan dokümanlar analiz edilmiş (örneğin, İsrail'in Filistin üzerindeki baskı ve şiddetini merkeze alan literatür içerisinde sistematik bir analizle Filistinli mültecilerin dehümanizasyonunu içeren kaynak, haber ve kişisel hikâye ve anlatıları içeren dokümanların seçilmesi süreci) ve birbirleriyle ilişkileri kurularak metinde tartışılmıştır.

2. Literatür Değerlendirmesi

Literatürde dehümanizasyonun farklı veçhlerine odaklanan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu geniş çalışma alanı içerisinde mültecilerin dehümanizasyonuna odaklandığımızda, Essess vd. (2008), mültecilere yönelik duygularda, tutumlarda ve mevcut mülteci politikasına yönelik algı ve yaklaşımlarda dehümanizasyonun rolünün ne olabileceğini soruşturmuşlardır. Medianu (2014) ise, mültecilerle ilgili haberlerin yansıtılış biçiminin ve onların medyadaki tasvirlerinin, mültecilerin dehümanize edilmesi ile doğrudan bir bağı olup, olmadığını araştırmıştır. Bruneau vd. (2018) ise, bariz (blatant) dehümanizasyonun, olumsuz grup dışı tutum ve davranışları işaret ettiğini tespit ettikleri çalışmalarında, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, İspanya ve Macaristan olmak üzere 4 ülkede 'mülteci krizi' sırasında Müslüman mültecilerin bariz dehümanizasyonun içerimlerini göstermişlerdir. Benzer şekilde Varvin (2018) de, Avrupa ülkelerinde yükselen yabancı karşıtlığı ve bunun politik bir aparat olarak kullanımının, korku, kaygı ve şüphe iklimiyle birleşerek mültecilerin bariz şekilde dehümanize edilmesine aracılık ettiğini ifade etmektedir. Birbirlerinden farklı analiz birimleri ve sonuçları bulunan yukarıdaki çalışmalar, temel bir ortak noktayı paylaşmaktadır: dehümanizasyonu şehirlerde yaşayan ya da şehirlere

yönelecek mülteci grupları üzerinden açıklamak. Biz ise çalışmamız kapsamında, dehümanize edici pratikleri daha açık şekilde sunması bakımından Filistinli kamp mültecilerini odağımıza aldık. Böylelikle 'kamp tipi yaşam'ın kendine içkin zorluklarını, dehümanizasyon kavramıyla birlikte değerlendirme imkânı yakaladık.

Literatürde doğrudan Filistinlilerin dehümanizasyonuna yönelik geniş bir ilgiden söz edemesek de meseleyi farklı açılardan ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Kemp (2011), Filistinlilerin dehümanizasyonu yönelik psikanalize ve büyük grup analizlerine dayanarak bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır. Gani ve Jamal (2022) ise, Arendtçi yarı vatansızlık kavramsallaştırmasını (half-statelessness) bir dehümanizasyon biçimi olarak ele alan çalışmalarında, Filistinli İsrail vatandaşlarının, kendilerine yönelik radikalleşen politikalara verdikleri tepkilerde dehümanizasyonun yansımalarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Weiner (2023) ise, seçilmiş sosyoloji metinlerinde Filistinli mültecilerin dehümanizasyonunun izini sürmektedir. Analiz birimi olarak doğrudan Filistinli kamp mültecilerini merkeze alan bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmalarında doğrudan Filistinli mültecileri odağına almasa da analiz çerçevelerinin bir parçası olarak Filistinli mültecilerin dehümanizasyonunu çalışmalarına dahil eden (Shehadeh, 2020 ve Al Saqqa 2009 gibi) yazarlar bulunmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmalar, birer deneyim terkididir ve sistematik olarak Filistinli mültecilerin dehümanizasyonunu konu edinmemektedir. Bize göre bu durum literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Öyle ki, Filistinli mültecilerin halihazırdaki (kamp tipi yaşama sıkışmış hayatları ve en temel insani ihtiyaçların temininde yaşanan zorluklar) kırılğan ve savunmasız pozisyonları ve karşılarında şiddetin çeşitli biçimlerini kullanmaktan imtina etmeyen (Agambenci anlamda) bir 'egemen'in bulunması, dehümanizasyon kavramının sarıh çıktılarını sunması bakımından kullanışlı bir analiz birimi oluşturmaktadır. Çalışmamız tam olarak bu sebeple odağına Filistinli mültecileri alıp, literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3. Kavramsal Çerçeve: 'İnsan' Mefhumunun Dışında Bırakılanlar Olarak Dehümanizasyon

Dehümanize edici pratiklerin izi Antik Yunan'a kadar sürülebilir. Henüz dehümanizasyon terim olarak ortaya konmamışken dahi böylesi eylem ve pratiklerin varlığı tespit edilmiştir (Kronfeldner, 2020, ss.1-2). Kavram kabaca, "fiziksel görünümü, biyolojik yapısı, sosyo-kültürel durumu gibi birtakım özellikleri bakımından bir kişi ya da grubun belirli sosyal, etnik, dini vb. ölçütlere uymadığını iddia ederek, insan kategorisinin dışında görülmesi veya itilmesi" anlamına gelmektedir (Kronfeldner, 2020, s.2). Bu tanımdan yola çıkarak dehümanizasyonun, seçilmiş bazı kişi ya da grupların insan olarak haklarının reddine ve hatta bazı durumlarda bu kişi ya da grupların insan kategorisinin dışında tutulmasına dayandığı ifade edilebilir (Essess, Medianu ve Sutter, 2020, ss.279-280). Tanım noktasında benzer bir açıklama Varvin tarafından verilmiştir. Ona göre, dehümanizasyon aynı anda hem sosyo-politik hem de psikolojik bir süreçtir ve dehümanize edici pratiklerde grup-dışı ya da öteki olarak algılanan kişi ya da grupların temel insani özellikleri yadsınmaktadır. Bu yolla da dehümanizasyona maruz kalanların daha az insan ya da insan değilmiş gibi görülüp, güvenliklerinin, en temel haklarının ve en nihayetinde hayatlarının tehlike altında kaldığı vurgulanmıştır (Varvin, 2018, ss.70-71). "Dehümanizasyon olarak adlandırılan bu süreç sonunda kişi, kendi ait olduğu iç-grubu daha çok insan, dış grupları ise daha az insan olarak görebilmektedir." (Yalçın, 2017, s.119).

Elbette belirtmek gerekir ki tüm bu tanımlar, karmaşık ve multidisipliner bir kavram olarak dehümanizasyonun 'ne'liğini (ve ne olmadığını) açıklamanın nihai sınırlarını değil, ancak başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Kavramın tarihsel olarak sosyal psikoloji literatüründe ilk incelenişi Vietnam ve Soğuk Savaş gibi örneklere yoğunlaşarak şiddet doğurucu potansiyeli çerçevesinde, iç grup kayırmacılığı (in-group favoritism) ve/ya dış grup küçümseme (out-group derogation) dahilinde bireyin bahsi geçen gruplara sırasıyla atfettiği iyi ve kötü özellikleri imlemektedir (Leyens vd. 2000, s.187; Haslam vd. 2007, s.410). Literatürü değerlendiren derlemesinde Haslam, 2000 öncesi

sosyal psikoloji alanındaki bu çalışmaların genel özelliklerini “i) Genellikle teorik ve nitel karakterde, ii) Savaş ve soykırım gibi ekstrem bağlamlarda, iii) Açık (blatant) ve ekstrem biçimlerdeki örneklerde ele almak” olarak niteler (Haslam, 2020, s.129; Haslam & Loughnan 2014, s.402).

Leyens’in infrahümanizasyon (insandan-aşağılaştırma) teorisi, 2000 sonrası literatürde dehümanizasyonun bir süreç olarak kompleks yapısıyla anlaşılması yolunda önemli bir katkı sunmaktadır. Leyens, dehümanizasyonu anlamak için öncelikle iç grubun insanlık (humannes) tanımına yoğunlaşır ve dış grupta bulunmadığı varsayılan fakat iç gruba atfedilen bu özellikleri ayırt etmeye çalışır. (Leyens vd. 2000, ss.188-189). Çeşitli anket sonuçları ve Wason seçim görevi gibi iç ve dış grupta yalan-doğru algısı temelli deneysel örneklerden yola çıkan Leyens’in temel varsayımı, insanların ikincil duyguları daha fazla iç gruptaki bireylere atfetmesi, dahası, birçok durumda dış gruptakilerin ikincil duygularının reddini içermektedir (Leyens vd. 2000, ss.191-192; Haslam vd. 2007, 411). Leyens’in perspektifi, dehümanizasyonun yalnızca şiddetin ortaya çıktığı uç örneklerde değil, pratiklerle belirlenmemiş olsa dahi gündelik yaşamda ve gizil biçimlerle ortaya çıkabileceğini işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir.

Smith’in yaklaşımı da bu anlamda bahsi geçen iki kaynaktan da kısmen beslenir, fakat meseleyi farklı bir noktaya taşır. Son versiyonunda Smith ilk olarak, dehümanizasyonu dış gruba dair bir zihin durumu (state of mind), bir tutum olarak görür. Bu kavramsallaştırmaya göre dış grup “insan olmayan yaratıklar” (subhuman) biçiminde görülür. Bu yaratıklar (bit, fare, yılan kurt gibi) hayvanlar olabileceği gibi, şeytan ve canavar biçiminde doğüstü yaratıklar da olabilir, fakat her hâlükârda insandan üstün özelliklere sahip olduğu düşünülse dahi, ondan aşağı kabul edilir (Smith, 2021, s.9). İkinci olarak nesneleştirme (objectification) ile dehümanizasyon arasında bir ayrım yapar. Nesneleştirme hedef grubun zihnin reddi, düşüncenin olmadığı varsayımıdır. Dehümanizasyonun paradigmatik örneklerinde Smith, bilakis, korkulan ve bazen de insani özellikleri vahşi ve insanüstü biçimde öne çıkarıldığını (şeytani zekâ, canavarca hırs gibi) görmektedir (Smith, 2021, ss. 29-32).

Machery ise, Gray'in, katılımcıların çeşitli vinyetleri yorumlamasını analiz ederek faillik ve tecrübenin ahlaki duruş/varoluş (moral standing) ile korele olduğunu gösterdiği iki-kaynak hipotezi (two-source hypothesis) çalışmalarından yola çıkar. Kant'tan beslendiği felsefi arka planı empirik bir lensle genişleterek temelde dehümanizasyonu ahlaki duruşun/varoluşun reddi ile ilişkilendirir. Zarar verme kapasitesi (hedef grubun/kişinin) ahlaki varoluşunu reddetme yoluyla olduğundan, dehümanizasyon da grubun (aptal yahut basit akıllı olmaklığı ve kompleks planlara sahip olmaması açısından) ya failliğinin reddi ya da (acı hissetmemesi bakımından) tecrübesinin reddi biçiminde gerçekleşir (Machery, 2020, s.152).

Literatürden bu seçilmiş yaklaşımlar özeti, kavramsal olarak dehümanizasyonun çeşitli seviyelerde yahut biçimlerde gerçekleşmesi muhtemel taraflarını göstermektedir: Bir bilişsel harita olarak, bir zihin durumu olarak, bir tutum olarak, bir kalıpyargı seti olarak, atıf biçimi olarak, ahlaki bir değerlendirme olarak, retorik olarak ve nihayetinde pratik olarak (Kronfeldner, 2020, s.6). Ancak, çalışmanın kapsamı ve monografik niteliği gereği, dehümanizasyonu Filistinli mültecilerin durumunu niteleyecek biçimde de çerçevelemek gerekmektedir.

Bu açıdan öncelikle tanımsal olarak bakıldığında iç-dış grup kavram setinin uluslararası karşı karşıya gelişlerde kullanışlılığı açıktır, zira "biz ve onlar" söylemlerinin en geniş arka planlarını ulus devlet örneklerinde bulmak mümkündür. Ancak burada bir nüans olarak, dehümanizasyonun insan olma kriterlerini içeren Leyens'çi infrahümanizasyon tanımı ile, dehümanize edilmiş gruba yönelik tutumları içeren Smithçi tavrı arasındaki fark da belirtilmelidir. Haslam'ın 2000 öncesi ve sonrası literatür arasındaki farkları niteleyen, dehümanizasyonun trajik örneklerini inceleyen çalışmalar ile dehümanizasyon mekanizmasını insanlık algısı üzerinden anlamaya çalışan, dolayısıyla daha gizil ve gündelik süreçlere odaklanan çalışmalar arasındaki ayırım burada önemlidir. Bir başka deyişle, kendi iç grubunu insan olarak addetme ile dış grubu insani özelliklerden yoksun olarak niteleme arasındaki fark, spesifik örneklerde dikkate değer olabilir. Bu çalışma kapsamında dehümanizasyon tanımları açısından dış gruba çeşitli (hayvani yahut insan ötesi) özellikler atfetmeyi içeren tanımlara dehümanizasyonun pozitif tanımı diyebiliriz. Bu anlamda insan olmanın ne

olduğu nosyonundan yola çıkan iç grup tanımından, çeşitli özelliklerin azaltılması yoluyla dış grubun dehümanizasyonu tanımı da negatif tanım olarak adlandırılabilir. Bir başka deyişle, hedef grubun dehümanize edilişi atfedilen özellikler biçiminde gerçekleşmekteyse pozitif, bazı özelliklere sahip olunmayış şeklindeyse de negatiftir.

Bu şekilde çerçevelemeye çalıştığımız dehümanizasyon kavramının net örneklerinden birisi olarak İngiliz Quaker misyoneri J. Backhouse'ın Mauritius ve Güney Afrika seyahatlerinden sonra buralardaki yerel halk ile ilgili kullandığı ifadeleri gösterebiliriz: "Bu neredeyse insanlıktan çıkmış yaratıklar nasıl düzenli toplumlar haline getirilecek?" (Kronfeldner, 2020, s.2).

Backhouse'ın hemen yukarıdaki ifadesi, dehümanizasyonunu oldukça net bir örneğini teşkil etmektedir. Bununla birlikte, dehümanize edici eylem, söylem ve pratikler, özellikle günümüzde çok nadiren bu kadar açık ve şiddetli sergilenmektedir. Ancak çağımızda özellikle mültecilerin yaşadığı mevcut zorluklar ve onlara yönelmiş bazı söylem, eylem ve politikalar dehümanizasyonun önemli göstereyenlerinden birini teşkil etmektedir. Bu bakımdan, hemen yukarıda genel hatlarıyla tanımlamaya ve 'ne'liğini açmaya çalıştığımız dehümanizasyon kavramını çalışmamızın bu noktasından sonra genelde mülteciler, özelde ise Filistinli mültecileri merkeze alarak değerlendirmeye çalışacağız.

4. Mültecilerin Dehümanizasyonu

Bu başlık altında, Filistinli mültecilerin dehümanizasyonuna geçmeden evvel genel olarak mültecilerin dehümanizasyonuna dair bir çerçeve sunmaya gayret edeceğiz. Çalışmanın odağı Filistinli mültecilerin dehümanizasyonu olduğu için, çalışmanın kapsamını gözeterek yalnızca bazı temel görüş ve çalışmalara atıfta bulunarak genel anlamıyla mültecileri dehümanizasyonunu açıklamaya çalışacağız. Buradaki temel niyetimiz, özel olarak Filistinli mültecilerin dehümanizasyonuna geçmeden önce, genel olarak mültecilerin dehümanizasyonuna yönelik bazı tartışma ve örneklerle konuyu derinleştirme ve temel problemlimize arka plan sağlayıcı bir çerçeve sunmaktır.

Agier (2008)'e göre, yerlerinden edilenlerin kaderi ve varlığı, bir bütün olarak insanlığın kaderi ve yaşamından koparılmıştır. Bu gibi durumlarda, neredeyse tüm yerlerinden olmuş kişiler kendilerini, en azından geçici olarak, nomos'un, yani insan hukukunun olağan çerçevesinin dışında bulmaktadır. Bauman'a göre Agier, yerinden olmuş kişilerin hukuki statülerinin tanınmasının salt hukuki bir konu olmadığını göstermiş, bu kişilerin yalnızca kanunların/yasaların değil, -dehümanize edilmelerinden kaynaklı- insan-oluşları göz ardı edildiği için hak mefhumunun dışında bırakıldıklarını göstermiştir (Bauman, 2018a, ss.92-96).

Bu koşullar altında, yerinden edilmiş kişilere yönelik çeşitli insan hakları ihlalleri ve hatta onlara yönelik -ister duygusal ister fiziksel olsun- şiddet potansiyeli kayıtsızlıkla karşılanabilmektedir. Bu bakımdan, yerinden edilmiş kişilerden, kendi hayatları üzerinde asgari düzeyde failliğe sahip marjinalleştirilmiş bireyler olarak bahsetmek mümkün hale gelebilmektedir. Hal böyle olunca, Agambenci homo sacer kavramını, bilhassa mültecilerin dehümanizasyonu bağlamında değerlendirmek teorik bir zorunluluk haline gelmektedir.

Agamben için homo sacer kavramı kutsal hukuk alanına alınmaksızın, beşerî hukuk sahasının dışına itilen kişileri tanımlamak için kullanılır. Homo saceri öldürmek beşerî hukuk bakımından suç teşkil etmemektedir ancak bununla birlikte homo sacer kurban da edilememektedir (Agamben, 2020, ss.102-103). Bu bakımdan "homo sacerin statüsünü tanımlayan şey içine atıldığı kendine has çifte dışlanma özelliğiyle maruz kaldığı şiddettir" (Agamben, 2020, s.103). Bauman, mültecilerin ve sığınmacıların "kadim çağlardaki homo sacer kurumunun modern reenkarnasyonu olarak değerlendirilebileceğini" ifade etmektedir (Bauman, 2018b, s.154)

Agamben, "egemeni, karşısında bütün insanların potansiyel homines sacri olduğu kişi, homo saceri ise, karşısında bütün insanların egemen kesildiği kişi olarak tanımlamaktadır" (Agamben, 2020, 105). Yerinden edilmiş kişiler bu formülasyonun da çağımızdaki en somut örneklerinden birini teşkil eder. Onlar için vardıkları yerlerde güvenlik güçlerinden, yerel halka değin herkes egemenin cisimleşmiş halidir. Kendilerine yönelik eylem, tutum ve politikalarda ise egemenliğin

kendini kuvvetli şekilde gösterdiği söylenebilir. Karşılarında neredeyse herkesin egemen hale geldiği mültecilerin, tam da bu durumdan kaynaklı olarak hakları ve hatta insanlıkları kolaylıkla askıya alınabilmektedir. Bruneau, Kteilyt ve Laustsen (2018), bu yaklaşımlara örnek olarak, David Cameron'un savaştan ve bölgelerindeki istikrarsızlıktan kaçan insanları 'sürü' olarak etiketlemesini, Polonya'nın Avrupa Parlamentosu üyesi Janusz Koran-Mekka'nın, Avrupa'ya sığınmaya çalışan kişileri "insan atıklarının istilası" şeklinde aşağılamasını, Macar siyasetçi Z. Bayer'in mültecileri "vahşi hayvanlar" ve "bitler" olarak dehümanize eden yazılar kaleme almasını göstermektedir. Bruneau vd. (2018)'e göre bu ve bunun gibi çoğaltılabilecek pek çok tutum, eylem ve ifade en azından bazı Avrupalılar tarafından Müslüman göçmen ve mültecilerin daha az insan olarak görülüp, algılandığının somut gösterenlerindedir.

Bu noktaya kadar yerlerinden olmuş kişilerin günümüzde dehümanize edici tutum ve eylemlere maruz kalması durumunu somutlaştırmaya, bu mekanizmanın arka planını, yansımalarını, etkilerini göstermeye çalıştık. Mülteciler ve sığınmacılar gibi zorlayıcı koşullar altında yerlerinden ayrılmak durumunda kalan kişiler için dehümanize edici söylem, tutum ve eylemlerin zaten oldukça trajik ve kritik olan durumlarını iyiden iyiye içinden çıkılmaz bir hale getirdiği apaçık ortadır. İla veten dehümanizasyonun tek boyutu, birinin sizi insan sınıfına ait görmemesinden ibaret değildir. Kişinin ya da grubunun insanlığının yadsınmasının bir de içsel boyutu vardır ki böylelikle, bu kişiler insanlık onurunun sürekli kırılmasından ya da insanlık dışı koşullar altından yaşamaktan kaynaklı olarak kendilerini de 'insan' olarak görmemeye başlayabilir. İranlı bir ailenin, Avustralya'ya iltica etme sürecinde Nauru Adası'nda geçirdiği zamandan aktardıkları dehümanizasyonun yerinden olmuş kişinin içsel tezahürü noktasında bize göre oldukça çarpıcı ve açıklayıcıdır:

"...Aradan üç yıl geçmesine rağmen hala Avustralya'da bir hayvanat bahçesindeki nadir bulunan cinsler misali, Nauru'da mahsur haldeyiz. ...Sıcak, köhne bir çadırda geçirdiğim aylara dair kâbuslar görmediğim tek bir gecem olmadı. **İnsanlığımıza o kadar yabancılaştık ki**, yıllarca olabilecek en berbat koşullarda yaşadıkten sonra tamamen **birer hayvana dönüşmüştük.**" (Aktaran Varvin, 2018, s.66) (Vurgular bana ait).

İronik biçimde, dehümanizasyon literatüründe bu türden örnekleri Nazi vakasında Yahudi toplama kamplarında numaralarının dövme olarak yapıldığı tanıklıklarda da görmekteyiz:

“O artık Null Achtzehn [Sıfır On sekiz] idi. Bundan sonra -giriş numarasının son üç rakamı olan- Sıfır On sekiz dışında bir isimle çağırılmadı, zira herkes biliyordu ki ancak insanlar isimleriyle çağırılırdı ve Null Achtzehn artık bir insan değildi. Bana öyle geliyordu ki kendisi de bir adı olduğunu unutmuştu, en azından kesinlikle öyleymiş gibi davranıyordu.” (Levi, 1999, s.95) (Parantezler bana ait)

Yukarıdaki alıntılarda da görülebileceği gibi, mültecilerin dehümanize edilmelerinin en trajik ancak aynı anda en genel boyutunu, çok uzun süren zamanlarda kamplarda kalmaları (ya da buraya sıkışmaları) anlamında ‘kamp tipi yaşam’ oluşturmaktadır.

5. Kamp Tipi Yaşam: “Geçici” Olarak Kurgulanıp “Kalıcı”laşan Mekanlar

Bauman için mülteci kamplarının en belirgin özelliği ‘eşikte’ olma halidir. Bu eşik, geçicilik ve kalıcılık arasında uzanmaktadır. Michel Agier’den mülhem Bauman, ülke içinde ve dışında yerlerinden olmuş kişilerin, “geçici ya da kalıcı olduğu asla kestirilemeyen bir ‘eşikte sürünme’ halinde olduklarını” ifade etmektedir (Bauman, 2018a, s.92) Bu kamplar, birer ‘geçiş’ mekânı olmaktan ziyade, gittikçe ‘nihai’lik mekânına benzemektedir. Bauman, gün geçtikçe daha çok insanın bu mekânlardan ne zaman çıkacağını bilmeden, “hayatları boyunca başka hiçbir yeri görmeden kamplarda doğup, öldüklerini” vurgulamaktadır (Bauman ve Lyon, 2016, s.79).

Bauman, bir ‘geçiş’ mekânı olarak işlev görmesi gereken kampların yürüttüğü temel işlevin, ‘geçiş’i sağlamak değil, yasaklama, sınırlar çizme olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan Bauman’a göre mülteci kampına yönelik çıkarılacak yegâne anlam, “sınırları dışında kalan tüm yerlerin yasak olmasıdır.” Mülteci kampının bir mensubu olmak bir bakıma insanlığın geri kalanının paylaştığı dünyanın dışında kalmak demektir (Bauman ve Lyon, 2016, ss.79-80). Agier ve Bauman’a paralel şekilde Güneç ve Karadeniz de kriz koşullarında geçici bir çö-

züm olarak sunulan mülteci kamplarının genelde kalıcılaştığının altına çizmektedir. İlâveten bu kamplar, “düzen bozucu” olarak algılanan mültecileri, ev sahibi toplumlardan ayıran birer “homojenlik” mekanlarıdır (Güvenç ve Karadeniz, 2017, s.58).

Dehümanizasyon açısından bakıldığında ise, kamp tipi yaşamın göçmenlerin ya da şehirlerde bulunan mültecilerin dehümanizasyondan farklılaştığı bir ayrımı yakalamak mümkündür. Özellikle yukarıda zikredilen Avrupalı liderlerin Müslüman mültecilere yönelik “vahşi hayvan” gibi söylemlerini, Machery'nin faillik ve tecrübenin reddi açısından düşündüğümüzde, kamp tipi yaşamın korkunçluğu daha fazla ortaya çıkmaktadır. Göçmen ve şehirlerde bulunan mültecilere yönelik bu söylemlerde genel olarak tecrübenin reddi bulunsa da failliğin reddi yoktur, hatta bilakis, onların failliğinden çekinilmektedir. Öyle ki, göçmen tehdidi için “parazitik metaforlar” veya “kurt sürüsü” gibi benzetmelerde sınır tanımama ve potansiyel mütecaviz motifi göze çarpmaktadır, Arnds bu yeni iklimi dünyanın yeniden-vahşileştirilmesi olarak nitelemektedir. (Arnds, 2021, s.139 ve s.164) Kamp tipi yaşam ise ev sahibi toplumlardan, kamp mültecilerini ayırmak suretiyle; kamp mültecilerinin yalnızca tecrübesinin değil, failliğinin de reddini sağlamaya katkıda bulunmaktadır.

Yukarıda genel hatlarını çizmeye çalıştığımız geçici olarak kurgulanıp kalıcılaşan ‘kamp yaşamı’na mahkûm bir hayat sürmenin müşahhas örneklerinden birisini Filistinli mülteciler oluşturmaktadır.

5.1. 'Kamp Yaşamı'nın En Görünür Tezahürleri Olarak Filistinli Mülteciler

UNRWA (“Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı”) 2023 verilerine göre, ülke içinde (Gazze Şeridi ve Batı Şeria) ve dışında (Ürdün, Lübnan ve Suriye) 58 kampa dağılmış halde UNRWA'ya kayıtlı toplam 5,9 milyon Filistinli mülteci bulunmaktadır (UNRWA, 2023). Bu kamplarda uzun yıllardır yaşayan Filistinli mülteciler, alt yapı hizmetlerinin yetersizlikleri, kötü çevre koşulları, aşırı popülasyon ve kronik hastalıkların çok artmış olması gibi pek çok sorunla yüzleşmek durumundadır (Öztürk, 2018, ss.54-56).

Üstelik bu durum neredeyse 1948 yılından itibaren değişmemiştir. Kasım 1947'den 1948'in sonuna kadar Arap-İsrail Savaşı nedeniyle 700.000'den fazla Filistinli mülteci komşu Arap ülkelere kaçmış ya da sınır dışı edilmişti (Hutton ve Hutton, 2018, s.21 ; Marx, 1992, s.281). 1967 yılının Haziran ve Temmuz ayındaysa çok sayıda Filistinli, evlerini terk ederek doğu yakasında güvenlik arayışına girişmişti. Bu kişilerin bir kısmı aceleyle inşa edilen çadır kamplarına yerleştirilmiş, çok daha fazlasıysa Doğu Ürdün'ün Amman, Irbid, Zarqa, Salt kasabalarına sığınmıştı. Bu dönemde Filistinli mülteciler oldukça kötü yaşam koşulları altında ve daha sonrasında başlarına ne geleceğini bilmedikleri bir belirsizlik atmosferinin ortasında kalmışlardı (Dodd ve Barakat, 1970, s.123). Sığındıkları mülteci kampları gözle görülür bir şekilde şehirden ayrılmış ve derme çatma barınakları şehrin en yoksul mahallelerinden bile daha dayanıksız vaziyetteydi. UNRWA mülteci kamplarını yönetme sorumluluğunu üstlenmiş olsa da siyasi bir mutabakata varılana kadar kampların varlığını sürdürmesini sağlayanlar ev sahibi ülkelerdi (Abreek-Zubiedat ve Nitzan-Shifan, 2020, s.1032). 1948 mültecilerinin kısa sürede evlerine kavuşacağı bekleniyordu. Öyle ki bazıları akrabalarına sığınmış ya da yakınlarda bir konaklama yeri kiralamıştı. Gidecek yeri olmayanlarsa çok uzaklaşmamaya özen gösterdiler. Ancak çözüm bir yana İsrail'in yayılmacı politikaları daha da arttı ve geri dönüş umutları kısa sürede sönmüldü. Derme çatma kamplar yavaş yavaş Filistinliler yaşam biçimi haline geldi (Marx, 1992, s.283).

Tarihsel olarak yukarıda sunmaya çalıştığımız gibi bir arka planı olan Filistinli mültecilerin kamp yaşamına sıkışmış hayatları bugün sayıları 5,9 milyona ulaşarak daha da şiddetlenmiştir. Öyle ki Öztürk'e göre, Filistinli mülteci meselesinde bugün en dikkat çeken yön, bu kişilerin yaşamlarının artık kent yaşamından oldukça uzakta kamp yaşamına dönüşmüş olmasıdır. Milyonlarca mülteci aradan geçen onlarca yıla rağmen yaşadıkları yerlerden uzakta yıllar süren bir kamp yaşamına oldukça zorlayıcı koşullar altında mahkûm kalmıştır (2018, s.51). Bu hususu bir miktar somutlaştırmak için 1950 yılından beri Eş-Şati mülteci kampında kalan Ebu Şakfe'nin şu ifadelerine yer vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz:

“Ailemle 3 yıl boyunca birçok kamp ve bölge değiştirdik. Ardından Akdeniz'e uzanan çalı ve otlarla dolu bu bölgeye yerleştik. Bu arada sürekli köyümüze dönüşün hayaliyle yaşıyorduk, ancak UNRWA görevlilerinin gelip burada bir kamp çalışmalarına başlamasıyla endişelendik. UNRWA, 1950 yılında buradaki çadırları kerpiçten evlere dönüştürerek Eş-Şati Mülteci Kampı'nın temelini atmış oldu. Aileme de o zaman 3,5 metre karelik iki oda verildi.” (Ebu Iyşe, 2017, para.6).

Dahası İsrail'in yayılmacı politikaları Filistinlileri sadece kamp yaşamına iterek değil, Peteet'in altını çizdiği gibi “güvenlik kisvesi altında, Batı Şeria'yı parçalamak ve bitişik ve yaşayabilir bir Filistin devletini engellemek için Filistin topraklarının derinliklerinde bir duvar inşa ederek” de gittikçe zorlaştırmaktadır. Bu süreçte Filistinlilere ait binlerce dönüm araziye el konulmuş; kontrol noktaları, izin sistemi ve duvarıyla kapatma politikası, Filistinlilerin tüm yaşamlarına müdahale eden bir biyoiktidar uygulamasına dönüşmüştür (Peteet, 2005, ss.221-222).

Yukarıda çizilen oldukça iç karartıcı tabloya ilave olarak, yakın bir gelecekte, Filistinlilerin artık yaşam biçimi haline gelen kamp tipi yaşamdan, bizler gibi bir kent yaşamına geçme ihtimali İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki yayılmacı yaklaşımı son bulmadıkça yok gibidir (Dahlan, 1990, s.386). Tüm bunlarla birlikte İsrail hali hazırda binlerce Filistinliyi ülkeleri içinde mülteci konumuna getirirken, temel niyeti Filistin içindeki mülteci kamplarının da yıkılmasıdır. Öyle ki, İsrail “1967 işgalinden bu yana, Gazze şeridindeki tüm mülteci kamplarını bu amaca en iyi hizmet edecek şekilde yıkmayı amaç edinmiştir” (Dahlan, 1990, s.387). Bu yaklaşım, tüm coğrafyayı İsrailileştirmenin bir parçası olarak, Filistinli mülteci kamplarının ülke dışında, komşu Arap ülkelerinde faaliyet göstermesini sağlama amacını taşımaktadır.

Nihayetinde, kampların giderek diğer kentsel mahallelere benzemeye başladığını ve burada yaşayanların bölge ekonomisine tamamen entegre olduğunu öne süren (ve hatta bu yönüyle Filistinlilerin mülteci olduğunu bile tartışmalı gören) akademisyenler olsa da (Marx, 1992, s.281) bize göre böylesi bir yorum Filistinlilerin maruz kaldığı dehümanizasyon biçimlerinden en görünürü olan ‘kamp tipi’ yaşamın tüm olumsuzluklarını gölgeleme ihtimali yaratmaktadır. Filistinli kamp

mültecileriyle ilgili bu yönde bir değerlendirme, UNRWA'nın meselesinin neresinde durduğunu da açıklamayı zorunluluk haline getirmektedir.

Filistinli mültecilerinin dehümanizasyonunda, kuşkusuz kamp koşullarının olumsuzluğu etkilidir. Bu bakımdan UNRWA'nın Filistinli dehümanizasyonunda sorumluluğu bulunduğu düşünülebilir. Ancak UNRWA, kendisini "eğitim, sağlık, yardım ve sosyal hizmetler, kamp altyapısı ve iyileştirme, mikrofinans ve silahlı çatışma zamanları da dahil olmak üzere acil durum yardımlarını" Filistinli mültecilere ulaştırma görevinde olan bir kurum olarak tanıtmakta ve bu yönde çalışmaktadır (UNRWA, 2023). Sayılan hizmetlerin Filistinli mültecilerin durumunu tamamen iyileştirdiği kuşkusuz ifade edilemez, öyle ki kurum "tamamen BM Üye Devletlerinin gönüllü katkılarıyla finanse edilmekte" (UNRWA, 2023), bu yardımlarda yaşanan herhangi aksama doğrudan hizmetlere yansiyabilmektedir. UNRWA hizmetlerinin aksamasının tek sebebi yardımların aksaması da değildir. Yine bu noktada da İsrail'in şiddet içeren eylemlerinin önemli bir payı vardır. Öyle ki kurumun mevcut başkanı Philippe Lazzarini, "mülteci ajansının İsrail'in saldırıları dolayısıyla Gazze'de çöküşün eşiğinde olduğunu ve Gazze'deki 'yeryüzü cehennemini' sona erdirmek için derhal ateşkes yapılması gerektiğini" ifade etmektedir (Reuters, 2023). Kaldı ki Filistinli mültecileri kamp tipi yaşama mecbur bırakan en önemli etken çalışma boyunca ileri sürdüğümüz gibi İsrail'in şiddet içeren yayılcı politikalarıdır. Bu bakımdan bize göre Filistinli mültecilerin kamp tipi yaşamının dehümanize edici temel dinamiklerini, kampların durumunun oldukça kötü olması ya da daha iyiye gitmesi değil; kampların artık kaçınılmaz bir biçimde yaşam biçimi haline gelmesi, geçicilik üzerine kurulu bu mekanların kalıcı hal alması sağlamaktadır. Bu bakımdan UNRWA'nın, Filistinli mültecileri kamp tipi yaşama zorlayan ve bu yönüyle dehümanizasyonda payı olan bir kurum olduğunu değil; tüm sınırlılıklarıyla birlikte bu yaşam biçimini yürüten organizasyonlardan biri olduğunu düşünüyoruz.

Bununla birlikte Filistinlilerin uğradığı dehümanizasyonun tek vechesi kamp tipi yaşam değildir. Önümüzdeki başlıkla birlikte Filistinlilerin uğradığı diğer dehümanize edici eylem, söylem ve politikalara ve

bunların Filistinli mülteciler üzerinde yarattığı tahribata odaklanmaya gayret edeceğiz.

6. Filistinli Mültecilerin Dehümanizasyonu

Çalışmamız kapsamında Filistinli mültecilerin dehümanizasyonuna yönelik analiz birimi olarak, ülke içindeki mülteci kamplarında bulunan kamp mültecilerini merkeze aldık. Filistinli mülteci ve sivillerin dehümanizasyonunda tarihsel bir ironi gibi en şaşırtıcı boyutlardan biri, dünya tarihinde belki de kitlesel olarak dehümanize edici eylem ve pratiklerin en şiddetlisine maruz kalan bir grup olarak Yahudilerin (ayrıntılı bilgi için bknz.: Kemp, 2011, ss.388-391), bugün çok benzer süreçleri Filistinlilere yaşatmasıdır. Qabaha ve Hamamra (2021)'e göre, İsrail'in hukuk tanımayan uygulamaları, başta mülteci kamplarında yaşayanlar olmak üzere Filistinli bireylerin kendi topraklarında yaşama haklarını askıya almış ve Yahudi göçmenlere Filistin topraklarında tam aidiyet hakkı tanımıştır. İsrail'in Filistinlileri insanlık çirkama ve aşağılama pratiklerinin özünü, Siyonist kimliğe tehdit oluşturduğu için Filistinli kimliğini inkâr etmek teşkil etmektedir. İsrail, devletinin Yahudi karakterini güvence altına alma gayesiyle Filistinlilerin temel insani haklarını hiçe saymaktadır (Qabaha ve Hamamra, 2021, s.33). Bu bakış açısından Filistinli mülteci ve siviller yalnızca 'ikincil hasar'dan ibarettir ve "terörle" savaşırken sivillerin ölmesi belli durumlarda kaçınılmazdır. Bunun bir örneği olarak "teröre" karşı adil savaş için IDF etik rehberinin mimarlarından Tel Aviv Üniversitesi'nden İsraili filozof Asa Kasher'in "teröristlerin yakınında yaşayan sivillerin öldürülmesini önlemek için askerlerin hayatlarının tehlikeye atılmasının hiçbir haklı gerekçesi yok" ifadesini gösterebiliriz. Bununla birlikte Kasher, dünyada hiçbir ordunun aksini başaramayacağını ileri sürmektedir: "Dünyada hiçbir ordu yoktur ki bir düşman ya da teröristin komşularını vurmamak için askerlerini tehlikeye atsın" (Aktaran Harel, 2009). Filistinli mülteci ve sivilleri, İsraili herhangi birine göre ikincil hatta 'insan' değil gibi ele alan bu yaklaşımın daha net tezahürlerini Filistinli mültecilerin anlatılarında yakalamak mümkündür.

Gazze’de, İsrail ve Filistinli siviller arasındaki asimetrik mücadelenin ve savaşın günlük yaşamın yıkıcı bir parçası olması durumunun en somut ve çarpıcı örneklerinden birini, Dökme Kurşun Harekâtı (Operation Cast Lead) boyunca (27 Aralık 2008 – 17 Ocak 2009 arası) tuttuğu savaş günlüğüyle Majeda Al Saqqa vermektedir: “Şoktayım. Hayatım benim hayatım değil. Ancak şimdi... Gazze’de 16 gün süren savaştan sonra başkasının hayatını yaşadığımı fark ediyorum, artık alıştığım rutinim yok. (...) Değişimi sevsem ve peşinden koşsam bile şu anda yaşadığım şey, bugün olduğum şey sadece panik” (2009, s.18). Al Saqqa günlüğünü şu şekilde noktıyor: “Gazze’de güvenli hiçbir yer yok” (2009, s.22).

Al-Haq’ın (Al-Haq, Batı Şeria’da Ramallah merkezli bağımsız bir insan hakları kuruluşudur) Dökme Kurşun Operasyonu’nun istatistiksel verilerini sunduğu raporu, Filistin’de mülteci kampları da dahil olmak üzere güvenli bir yer olmadığına çarpıcı verilerini sunmaktadır. Buna göre, İsrail güçlerinin sahip olduğu askeri teknoloji kusursuz olmakla birlikte, sivillerin evlerine ve kamusal alanlara yönelik saldırıları önlemek için yeterli tedbirlerin alınmadığı görülmektedir. Öyle ki, Gazze saldırılarında ölenlerin %20’sinden fazlasının o sırada kendi evlerine sığınmış olmaları durumun vahametini göstermektedir (Al-Haq, 2009, s.6). Ayrıca İsrail’in o dönemki saldırılarından en çok etkilenenlerin Filistinli mülteciler olduğunu söylemek mümkündür. Yoğun nüfuslu ve halihazırda zaten insanlık dışı koşullarda kamplarda yaşayan mülteciler, İsrail’in Gazze’deki saldırılarında ölenlerin %60’ını oluşturmuştur. Operasyon sırasında yıkılan ya da hasar gören yapıların %55’i mültecilere aittir ve “yapılara verilen hasarın neredeyse %85’i tanklardan veya hava saldırılarından atılan top mermilerinden kaynaklanmış; yapıların neredeyse %12’si İsrail buldozerleri tarafından yıkılmıştır” (Al-Haq, 2009, ss.7-9) Böylece, İsrail’in mültecileri hedef alan saldırılarının ve bu saldırıları gerçekleştiriş biçimlerinin (tanklarla, buldozerlerle mültecilerin hedef alınması) İsrail’in Filistin’deki mültecileri dehumanize edişinin sarıh örneklerinden birini sunduğunu ifade edebiliriz.

Günümüzde durum daha da vahim hale gelmiş, Hamas’ın saldırıları gerekçe gösterilerek Filistinli sivil ve mülteciler evlerinde, kamplarında ve hastanelerde insanlık dışı saldırılarda hayatlarını kaybetmişlerdir (Eş-şati, Han Yunus gibi mülteci kampları, onlarca hastane ve

yüzlerce hanenin bombalanması sonucu içlerinde yüzlerce çocuğun da bulunduğu binlerce sivil yaşamını kaybetmiştir). Bu bakımdan Filistinli sivil ve mülteciler için savaş, savaş alanlarında değil bizzat kendi evlerinde, kamplarında gerçekleşmektedir.

Meseleyi somutlaştırmak adına, Raja Shehadeh'in İsrail'in Filistin işgali boyunca kendisinin ve Filistinli mültecilerin yaşadıklarını aktardığı kitabından Filistinli mültecilerin dehümanizasyonuna yönelik çok kritik alıntılara yer vermek istiyoruz. İlgili alıntılar oldukça hayattır çünkü metin içinde daha önce tartışılan mültecilerin dehümanizasyonun teorik karşılıklarına ve Kasher'in İsraili askerlerin "terörle mücadelede etik rehber" vurgusuna karşıtlıklar da içermektedir. İlk olarak, Shehadeh'in Ramallah yakınlarındaki Amari mülteci kampında tanık olduklarına yer vermek istiyoruz:

"Ramallah yakınlarındaki Amari mülteci kampında neler olduğunu biliyorum. Askerler sanki bir tavşan deliğini kazar gibi kampın içine girmişlerdi. Sokak boyunca evden eve gidip vurulma riskini göze almaktansa, bir eve girip duvarda bir delik açtılar (patlama, matkap ya da çekiçle) ve oradan bir sonraki eve geçtiler. (...) Girdikleri evde yaşayanların insan olduklarının farkında değil gibiydiler; insanların varlığına aldırmadan bir oyun oynuyorlar, canlarına ve mallarına karşı tam bir saygısızlık gösteriyorlardı. (...) Beytullahim yakınlarındaki Aida kampında bir başka kadın vuruldu ve askerler ambulansın ona ulaşmasına izin vermeyerek kan kaybından ölmesini izledi. İsrail Kanal 2'nin bu olaya ilişkin görüntüleri, kendi askerlerinin duyarsızlığı karşısında şoke olan İsrail toplumunda bir tür kargaşaya neden oldu" (Shehadeh , 2020, 10 Nisan).

Yukarıdaki alıntıda İsrail'in şiddet eylemlerinin sebebiyet verdiği dehümanizasyon açıkça görülebilmektedir. İsrail askerleri mülteci kamplarında daha önce Kasher'in vurguladığı kendisini tehlike atmama çizgisini de bize göre oldukça aşarak, içeride insanların yaşadığı gerçeğini yadsıyarak (ya da belki de hiç önemsemeyerek) ve yaralı insanlara yardım etmek bir yana gelen yardımları önleyerek oldukça bariz dehümanizasyon pratiklerini hayata geçirmektedir.

İkinci bir örnek olarak Shehadeh'in Cenin mülteci kampında İsrail şiddetinin geldiği boyutu aktarmasına yer vermek istiyoruz:

"BBC'de Cenin mülteci kampından bir dizi görüntü: tekerlekli sandalyede yardıma ihtiyacı olan toprak yolda tek başına bir kadın, ağlayan insanlar, yaralılar ve ambulansa izin verilmemesi, yıkılmış evler. (...) Kamp, çatışmalar sona erdiğinde bile insani yardım kuruluşları da dahil olmak üzere herkese kapalı kalmaya devam ediyor. Elektrik ve su bir haftayı aşkın süredir kesik. İçerideki insanlar nasıl idare ediyor? Hiçbir gıda ya da tıbbi hizmete izin verilmiyor. (...) İsraili sözcüleri dinlemek ise insanı çileden çıkarıyor. Terör kelimesini milyonlarca kez tekrarlıyorlar.

Biz Filistinliler teröristiz ve bu nedenle bize yaptıkları her şey meşrudur. Bize homo sacer muamelesi yapılıyor. (...) Ama en kötüsü de İsrail ordusunun en ahlaklı ordulardan biri olduğu ve sivil kayıpları önlemek için elinden geleni yaptığı iddiasını dinlemek zorunda kalmak” (Shehadeh, 2020, 12 Nisan).

Yukarıdaki alıntı, Filistinli mültecilerin maruz kaldıkları çifte dehümanizasyonu oldukça açık biçimde sunmaktadır. Dünyanın neredeyse hemen yerinde kurulan mülteci kamplarında koşullar oldukça zorlayıcı, hizmetler ise sınırlıdır. Ancak Filistin’deki mülteci kampları örneğinde buradaki insanların bazı durumlarda doğrudan hedef alındıkları bazı durumlarda ise onları ulaştırılmaya çalışılan yardımların kasıtlı olarak engellendiği görülmektedir. Böylelikle Filistinli mülteciler yalnızca kampların doğasının yarattığı dehümanize edici durumlara değil, ilaveten İsrail tarafının şiddet eylemlerinin sonucu olan dehümanizasyon biçimlerine de maruz kalmaktadır. Yukarıdaki alıntıda Shehadeh’in vurguladığı gibi bu yönüyle Filistinli mülteciler üzerlerine her türlü şiddetin uygulanabildiği ve olağan insani hukukun dışında kalmalarıyla Agambenci ‘homo sacer’ in günümüzdeki yansımaları gibidir.

Üçüncü ve son bir örnek olarak ise, Nablus mülteci kampında bir eve düzenlenen saldırıdan kaçan kadınlara yönelik ifadelerine yer vermek istiyoruz:

“Gerçekler ortaya çıkıyor. Nablus'ta aralarında üç çocuğun da bulunduğu sekiz kişilik bir aile, İsraililerin sakinlerinin üzerine yıktığı bir evin enkazı altında kaldı. Kaçan bir grup kadınla röportaj yapıldı. Onlara olanları "Gördünüz mü?" diye soruldu. "Evet, gördük" diye cevap verdiler. (...) Bu kadınların doğruyu söyleyip söylemediklerini bilmiyorum. Ancak artık iki kez mülteci olduklarını biliyorum. Geleneksel kıyafetleri et yıgınlarının üzerine sarılmış, başlarında beze sarılı eşyalar taşıyan, susuz kaldıklarını ve yıkanamadıklarını söyleyen, arkalarında yıkılmış evlerinin görüntüsü olan Filistinli kadınların bu görüntüsünü kim bilir kaç kez gördüm. Bu perişan kadınların yanına park etmiş tankın içindeki askerlerin boş yüzlerine baktım; onlar beyaz üstünlükçülerinin resmini sergilemeye başlıyorlardı” (Shehadeh, 2020, 13 Nisan).

Yukarıdaki alıntı, Filistinli mültecilerin en temel insani ihtiyaçlarının dahi karşılanamamasının artık “normalleşmesinin” ve İsrail tarafının dehümanize edici eylemlerinin rutine dönmesinin sarih örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bugün de Nablus mülteci kampına yönelik İsrail şiddeti hız kesmeden devam etmekte, bu kişilerin insanlıkları yadsınarak, yaralılarına ulaşmaya çalışan acil servis araçlarına ve tıbbi müdahalelere İsrail askerleri tarafından engel olunmaktadır (Abdulsalam ve Semerci, 2023).

Gazeteci Daoud Kuttub, “Mesele Sadece Öldürmek Değil. İsrail Neden Filistinlileri Dehümanize Etmek Zorunda?” adlı yazısında, İsrail

askerlerinin köylerden, kasabalardan ve mülteci kamplarından toplanmış kişilerin iç çamaşırlarına kadar soyulup, insanlık dışı muamelelere maruz bırakıldıkları bir görseli paylaşıp, dünyanın bu görüntü karşısında dehşete kapıldığını oysa bu ve benzeri dehümanize edici eylemlerin yeni olmadığını vurgulamaktadır. Kuttab, böylesi eylemlerin motivasyonunu şu şekilde aktarmaktadır: “Erkekler soyuluyor, diz çöktürülüyor ve sıraya diziliyor. Bir IDF askeri Gazze'deki bir oyuncakçı dükkanına zarar veriyor. Neden mi? Çünkü yapabiliyorlar” (Kuttab, 2023).

Batı Şeria'daki Balata Kampı'nda yaşayan 12 yaşındaki Hamad'ın ifadeleriyle, Filistinli mültecilerin uğradıkları dehümanizasyona yönelik tanıklıklara ayırdığımız bölümü noktalamak istiyoruz.

“Her gün arabalarla ve bazen tanklarla Balata'ya geliyorlar ve sık sık insanları tutukluyorlar. Mahkeme yok. Bizim için kanun yok. Bu olduğunda hepimiz içeride sıkışıp kalıyoruz. Dehşete kapılıyoruz” (Robinson ve Young 2017'den aktaran Yaghi, 2019, s.106).

Yukarıda genel olarak Filistinli mültecilerin doğrudan tanıklıklarına, anlatılarına ve hikayelerine başvurarak onların uğradığı dehümanize edici yaklaşımları aktarmaya gayret ettik. Filistinli mültecilerin dehümanizasyonu hususunda odaklanmak istediğimiz ikinci nokta ise, İsraililerin bu kişiler üzerindeki söylemleri ve eylemleridir. Dehümanizasyonun, kurban tarafından algılanışı ve tecrübesi noktasında yukarıdaki ifadeler oldukça çarpıcıdır. Bununla birlikte, eylemi gerçekleştirenle çerçeveyi genişletmenin meselemizi açmaya önemli katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Yukarıda sunulan çerçeveden farklı olarak, hemen aşağıda İsrail söylemi içerisindeki dehümanize edici ifadeleri, salt mültecileri merkeze alarak aktarmayacağız. Böylesi bir yaklaşımı benimsememizin temel sebebi, hemen aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, İsrail tarafından yönlendirilen dehümanize edici söylem ve ifadelerin Filistinlilerin tümünü kuşatıcı mahiyette olmasından ileri gelmektedir. Öyle ki, İsrail vatandaşı olan Filistinliler dahi böylesi söylem ve ifadelerin hedefi haline gelebilmektedir. Bunun net bir örneği olarak, yıllarca IDF bünyesinde çalışmış Abu Reeh isimli İsrail vatandaşının, “tüm Araplardan nefret ediyorum ama sen başka bir şeysin Aşkenaz bir Arap'sın; sen ve ailen hariç tüm Arapların ölmesini istiyorum; hayvanlar gibi

doğuruyorsunuz” gibi ifadelere maruz kalmasını gösterebiliriz (Ozacky-Lazar ve Stern 2016’ dan aktaran Gani ve Jamal, 2020, s.399).

Grosbard şöyle yazar: “İsrail’in kuruluşundan bu yana İsraili Araplara yönelik muamelemiz kuşkusuz saldırgan olmuştur. Yahudi toplumu için onlar birer hiçtir ve insandan daha değersizdir” (2003, s.48). Kemp, Grosbard’ın bu tespitinin Filistinlilerin dehümanisasyonu noktasında oldukça çarpıcı olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada Vamık Volkancı terminolojiyi kullanan Kemp, İsrail’in ‘büyük grup çadırının’ büyük ölçüde İsrail’in derin ve çözülmemiş çatışmalarının Filistinlilere yansıtılmasıyla bir arada tutulduğunu ve Filistinlilerin dehümanizasyonun aşırı belirlenmiş ve tersine çevrilmesinin son derece zor olduğunu öne sürmektedir. Kemp’e göre, buradan çıkarılabilecek sonuç, siyasi Siyonizm’in baskı dinamiklerinden bir kaçış sunmadığı, sadece rolleri tersine çevirdiğidir (2011, s.393).

Peteet, İsrail’in hudutsuz şiddetini ABD’nin İsrail’in eylemlerine verdiği koşulsuz destekle doğrudan alakalı görmektedir ve bu şiddetin en önemli yansımalarından biri olarak Filistinli mültecilerin (ve henüz mülteci konumunda bulunmayan Filistinlilerin) fütursuzca dehümanizasyonunda görülebileceğini ifade etmiştir (2005, s.222). Öyle ki İsrail Parlamentosu’nun bazı üyeleri Filistinli nüfusun tamamının mülteci haline getirilip Ürdün’e nakledilmesini önerebilmekte; eski Genelkurmay Başkanı Moshe Yaalon Filistinlileri “kanserli bir tezahür” ve onlara karşı askeri eylemleri de “kemoterapi” olarak tanımlayabilmektedir (Kimmerling 2003’ten aktaran Peteet, 2005, ss.222-223). Yine çok benzer bir örnek olarak Knesset üyesi ve eski savunma bakan yardımcısı olarak 2015-2018 yılları arasında görev yapmış olan Eli Ben-Dahan, Filistinliler hakkında “bana göre onlar hayvan gibi, insan değil” ifadesini kullanabilmektedir (Aktaran, Pileggi, 2015, para. 3). Ben Dahan ayrıca, eşcinsellere yönelik bazı hakları içeren yasa tasarisına karşı çıkarken şunu da eklemektedir: "Bir Yahudi, eşcinsel olsa bile, her zaman Yahudi olmayan bir kişiden çok daha yüksek bir ruha sahiptir" (Aktaran Pileggi, 2015, para. 5-6). İlgili alıntılar, daha önce kavramsal çerçeve kısmında açmaya çalıştığımız pozitif ve negatif olarak adlandırılabilirliğini ifade ettiğimiz dehümanizasyon biçimlerinin çok net bir örneğini de teşkil etmektedir. İlk alıntıda, dış gruba (Filis-

tinlilere) hayvani yahut insan ötesi özellikler atfetme bağlamında pozitif dehümanizasyonun; ikinci alıntıdaysa, dış grubun bazı özelliklere sahip olamayışı, tam bir insani özellikler bütününe yalnızca iç gruba has olabileceği anlamında negatif dehümanizasyonun karşılıklarını görmek mümkündür.

Yukarıda hem Filistinlilerin doğrudan tanıklıkları, anlatıları ve hikayeleri hem de İsraililerin Filistinlileri doğrudan hedef alan dehümanize edici eylem, söylem ve politikalarını merkeze alarak Filistinli mültecilerin uğradığı dehümanize edici mekanizmaları olabildiğince geniş bir perspektifte sunmaya çalıştık. Toparlamamız gerekirse, Filistinli mülteciler, kendi topraklarının ya da sürüldükleri kampların kısaca yaşam alanlarının her gün küçüldüğüne şahit olmakta; İsrail askerlerinin küçük düşürücü hareketlerine ve şiddet eylemlerine maruz kalmakta; suya ve en temel gıda maddelerine erişimlerinin gittikçe kısıtlandığı koşullarda hayata tutunmaya çalışmaktadır. Tüm bu oldukça karamsar tablo içerisinde, durumlarını daha da vahim kılan ise, uluslararası kamuoyu ve kurumların Filistinlilerin dehümanize edilmesi ve en temel haklarının askıya alınması karşısında neredeyse hiçbir adım atmamasıdır. Kuşkusuz böylesi bir kayıtsızlığın sonucu olarak İsrail, şiddet eylemleri ve dehümanize edici pratiklerini durdurmak bir yana daha da şiddetlendirmektedir.

Sonuç

Çalışma boyunca mümkün olduğu kadar geniş bir perspektifte açmaya gayret ettiğimiz Filistinlilerin dehümanize edilmesine yönelik Kemp şu çok kritik soruları sormaktadır: “Acımasız bir işgale maruz kalan, hayatlarını insanlık dışı koşullarda sürdürmeye mecbur bırakılan ve gelecekleri olmayan bu insanlara ne diyebiliriz? Neden dünya kamuoyu yarım asırdan fazla bir süredir Filistin’deki son derece vahim durumu tolere etti ve görünüşte destekledi?” (Kemp, 2011, s.401).

Bu çok kritik soruların bilhassa ikincisi, dünya kamuoyunun, özellikle ABD’nin başını çektiği Batılı devletlerin İsrail’in Filistinli mülteci ve siviller üzerindeki tüm vahşi eylemleri neden tolere ettiği ve hatta bazen desteklediği meselesi kritik önemi haizdir. Bunun sebebi, İsrail’in Filistinliler üzerinde zulmünü ve yayılmacı politikalarını kendi

isteğiyle bırakacağına dair hiçbir işaret olmamasından ileri gelmektedir. Bu tolerasyonun kuşkusuz siyasi ve ekonomik sebepleri vardır ve aşıkardır. Ancak biz bunlar dışındaki daha kültürel diyebileceğimiz bir sebebe özellikle dikkati çekmek istiyoruz.

Sosyolojiye giriş ders kitaplarının (bu çalışmaların arasında George Ritzer'in Sosyolojiye Giriş ve John J. Macionis'in Sosyoloji gibi Türkçeye çevrilen kitaplar da bulunmaktadır) Filistin sunumunu sosyolojik olarak değerlendiren Weiner, 2010 ve 2019 yılları arasında yayınlanan 26 metni incelemiştir. Weiner'e göre, bu ders kitapları, Filistin tarihini, kültürünü, özneliğini ve insanlığını inkâr eden İsrail anlatılarını büyük ölçüde tekrarlamaktadır. Bu sosyoloji metinleri aracılığıyla icra edilen böylesi tutumlar, Filistin'deki İsrail yerleşimci sömürgeciliğini normalleştirmekte ve meşrulaştırmakta; Siyonist yerleşimci sömürge projesine suç ortağı olmakta ve Filistinlilerin dehümanize edilmesine aktif olarak katılmaktadır (Weiner, 2023, s.1003). Böylelikle İsrail'in Filistinli sivil ve mülteciler üzerinde uyguladığı dehümanize edici eylem ve politikalar, Filistinlileri (Weiner'in çalışmasında gösterdiği ders kitapları aracılığıyla yapıldığı gibi) sosyo-kültürel olarak (İsrail bu yöndeki politika ve yaklaşımlarına paralel biçimde) aşağı bir toplum olarak gösterilmesiyle kayıtsızlıkla karşılanmaktadır. Kuşkusuz bunu tersine çevirmek için de pek çok şey yapılabilir. Bu çalışma tam olarak bu kaygıyla kaleme alınmış, Filistinli mültecilerin 'kamp tipi yaşama' mahkûm edilmiş hayatları, sürekli ve şiddeti artarak devam eden İsrail'in dehümanize edici eylem, pratik ve yaklaşımları tüm çıplaklığıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Biz çalışmamızın kapsamı gereği özel olarak Filistinli kamp mültecilerini merkeze alarak Filistinli yaşamının olağan insani yaşam pratiklerinin dışına itildiğini göstermeye gayret ettik. Gelecek çalışmalar, Filistinlilerin dehümanizasyonun farklı veçhelerine özellikle Filistinli çocuk ve kadınların dehümanizasyonuna ve farklı ülkelerdeki kamplarda yaşayan Filistinli mültecilerin dehümanizasyona uğrayıp uğramadıklarını odaklanabilir. Ayrıca biz bu çalışma kapsamında bariz (blatant) dehümanizasyon pratiklerine odaklandık, farklı bir çalışma dizaynyla Filistinli mültecilerin daha gizil (subtle) dehümanizasyon biçimlerine yönelik bir analiz de gerçekleştirilebilir.

Extended Abstract

The 'Camp Type Life' of Palestinian Refugees Pushed Out of Urban Life: An Evaluation around the Concept of Dehumanization

İbrahim Oğulcan Erayman³
ORCID: 0000-0002-6687-9973

This study does not aim to elaborate or discuss the Israeli-Palestinian conflict, which has a very long historical background, and Israel's expansionist policy on the Palestinian territories in general (there is already a huge literature in this field), but rather the situation of the Palestinian refugees who are most affected by this issue and the dehumanizing actions and practices they have been subjected to. Among these, particular attention has been given to the exclusion of Palestinian refugees from urban life and their condemnation to a 'camp-type' life.

It has been argued that the dehumanization of Palestinians constitutes an important step in Israel's operationalization of its expansionist and de-territorializing actions and policies, which have been discussed throughout the study. It was shown that from this very perspective, Palestinians are not as 'human' as Israelis and do not have equal rights (even if in some cases it is questionable that they have any rights at all). This approach therefore portrays all rights to live and settle in the territories, including the Palestinian territories, as exclusively belonging to citizens of the state of Israel who are Jewish. Dehumanizing discourses, actions and policies can be implemented by Israel as a mechanism to facilitate and legitimize this approach. Thus, for the sake of the scope of this study, only dehumanizing mechanisms were focused on.

Written with this scope and purpose, the study first attempts to clarify the 'what' of the concept of dehumanization. Then, various aspects of the dehumanization of refugees in general and the most prominent instance

³ Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Political Science and Public Administration, E-mail: ibrahimerayman@uludag.edu.tr

of it, the condemnation of refugees in general and Palestinians in particular to a 'camp-type life', are discussed. Finally, the study tries to unpack the total dehumanization of Palestinians and its various implications.

Dehumanization, defined broadly as the efforts and actions to deprive a person or group of the qualities and rights that make them human, is highly visible in the case of Palestinian refugees, with their lives trapped in 'camp-type life' and serious deficiencies in the provision of even the most basic human needs. In this respect, this study argues that Palestinian refugees face a double dehumanization process. The first and most prominent of such processes is the justification of Israel's violent acts and expansionist policies in the Palestinian territories, in which Palestinians are seen as 'non-human' and as people without rights.

The dehumanization of Palestinians is addressed from two different aspects. Firstly, the direct testimonies, narratives and stories of Palestinians were taken as central. And secondly, we have focused on the dehumanizing actions, discourses and policies of Israelis that directly target Palestinians. By doing so, we have attempted to present the dehumanizing mechanisms that Palestinian refugees and civilians have been subjected to from as broad a perspective as possible. Thus, we have tried to show that Palestinian refugees and civilians are trying to hold on to life under conditions where their land or the camps from which they have been expelled are shrinking; where they are exposed to humiliating gestures and acts of violence by Israeli soldiers; and where their access to water and the most basic foodstuffs is increasingly restricted.

The second and as a more hidden dimension of dehumanization, also directly linked to Israel's acts of violence, the emphasis was placed on the fact that for Palestinian refugees, camp life has now become real life itself, the temporary logic of emergency aid has become permanent.

For more than 70 years, Palestinian refugees have been trapped in camps, and their lives have been exacerbated by the fact that they now number 5.9 million (spread across 58 camps inside- in the Gaza Strip and West Bank - and outside - in Jordan, Lebanon and Syria) of the country. It is highlighted that the most striking aspect of the Palestinian refugee issue today is that their lives have become camp lives, far removed from urban life. Millions of refugees have been condemned to years of camp life far away from their hometowns under very harsh conditions, despite the decades that have passed.

To add to the depressing picture described above, there is little possibility that in the near future Palestinians will be able to move from the camp-type life that has become their way of life to an urban life like ours, unless Israel's expansionist approach to the Palestinian territories ceases. With all this, while Israel has already turned thousands of Palestinians into refugees within their own country, it also intends to demolish the refugee camps inside Palestine. In fact, since the 1967 occupation, Israel has aimed to demolish all refugee camps in the Gaza Strip in a way that best serves this purpose. As part of the Israeliization of the entire geography, this approach aims to ensure that Palestinian refugee camps operate outside the country, in neighboring Arab countries.

Finally, while there are scholars (e.g. Marx, 1992, p.281) who argue that the camps are becoming more and more like other urban neighborhoods and that their inhabitants have become fully integrated into the regional economy (and even question whether Palestinians are refugees in this respect), it is emphasized that such an interpretation may overshadow all the negativities of the 'camp-type' life, which is the most visible form of dehumanization that Palestinians are subjected to. In fact, as emphasized throughout the study, rather than the fact that the conditions in the camps are quite bad or not improving, the main issue is that the camps have turned into a way of life, that these temporary spaces have become permanent, and that they constitute the most apparent part of the dehumanization process to which Palestinian refugees are subjected.

This study aims to show the lives of Palestinian refugees condemned to a 'camp-type life' and the dehumanizing actions, practices and approaches of Israel, ongoing continuously and with increasing violence, in all its entirety. Due to the scope of the study, we have tried to show how different Palestinian life is from our urban lives by focusing on Palestinian refugees in particular and with the last chapter on Palestinian civilians in general. Nevertheless, future studies focusing on different aspects of the dehumanization of Palestinians (especially the dehumanization of Palestinian women and children) might contribute to further explicating the issue.

Kaynakça/References

Abdulsalam, F. ve Semerci, A. (2023). İsrail'in Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda öldürülenlerin sayısı 14 bin 532'ye yükseldi. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2024 tari-

- hinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-gazze-seridine-duzenledigi-saldirilarda-oldurulenlerin-sayisi-14-bin-532ye-yukseldi/3062039> adresinden erişildi.
- Abreek-Zubiedat, F. ve Nitzan-Shiftan, A. (2020). Being citizens of the City of Gaza: the resettlement of the Al-Shati Refugee Camp at Sheikh Radwan 1967-1982. *Citizenship Studies*, 24(8), 1030-1046. DOI: 10.1080/13621025.2020.1768221
- Al-Haq (2009). Operation Cast Lead: A statistical analysis. Ramallah: Al Haq.
- Agamben, G. (2020). Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat. (İsmail Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agier, M. (2008). On the margins of the world: the refugee experience today. Cambridge: Polity Press.
- Al Saqqa, M. (2009). War diary from Khan Yunis: "My life is not my life." *Review of Women's Studies*, 5, 8–22.
- Arnds, P. (2021). *Wolf at the door: Migration, dehumanization, and rewilding the world*. London: Bloomsbury.
- Ball, A. (2012). *Palestinian literature and film in postcolonial feminist perspective*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (2018a). *İskarta hayatlar: Modernite ve safraları*. (Osman Yener, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b). *Kuşatılmış toplum*. (Akan Emre Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim*. (Elçin Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bruneau, E., Kteilyt, N. ve Laustsen, L. (2018). The unique effects of blatant dehumanization on attitudes and behavior towards Muslim refugees during the European 'refugee crisis' across four countries. *European Journal of Social Psychology*, 48, 645-662. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2357>
- Dahlan, A.S(1990). Housing demolition and refugee resettlement schemes in the Gaza Strip. *GeoJournal*, 21(4), 385-395. <https://www.jstor.org/stable/41144849>
- Dodd, P. ve Barakat, H. (1970). Palestinian refugees of 1967: a sociological study. *The Muslim World*, 60(2), 123-142. <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.1970.tb03002.x>
- Ebu İyşe, N. (2017, Mayıs 18). Gazze'deki Eş-Şati Mülteci Kampı'nda 'Nekbe' izleri. Anadolu Ajansı. 25 Kasım 2023 tarihinde, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazze-deki-sati-multeci-kampinda-nekbe-izleri/820146> adresinden erişildi.
- Esses, V.M., Veenvliet, S., Hodson, G. ve Mihic L. (2008). Justice, morality, and the dehumanization of refugees. *Social Justice Research*, 21, 4–25. <https://doi.org/10.1007/s11211-007-0058-4>
- Esses, V.M., Medianu, S. ve Sutter, A. (2020). The dehumanization and rehumanization of refugees. M. Kronfeldner (Der.), *The Routledge Handbook of Dehumanization içinde* (ss.275-291). London: Routledge.

- Gani G. ve Jamal A. (2022). Half-statelessness and Hannah Arendt's citizenship model: The case of Palestinian citizens of Israel. *Mediterranean Politics*, 27:3. 391-410. DOI: 10.1080/13629395.2020.1824377
- Grosbard, O. (2003). *Israel on the couch: The psychology of the peace Process*. NY: State University of New York Press.
- Güneç, Ö.F. ve Karadeniz, S. (2017). Bir mülteci kampı ethosu üzerine. *Mimarlık Dergisi*, 393, 58-63.
- Harel, A. (2009, 6 Şubat). The Philosopher Who Gave the IDF Moral Justification in Gaza. *Haaretz*. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2024 tarihinde <https://www.haaretz.com/2009-02-06/ty-article/the-philosopher-who-gave-the-idf-moral-justification-in-gaza/0000017f-dc4e-d3ff-a7ff-fdeecc320000?v=1708453357504> adresinden erişildi.
- Haslam, N., Loughnan, S., Reynolds, C. ve Wilson, S. (2007). "Dehumanization: A New Perspective." *Social Personality and Psychology Compass* 1(1): 409-422.
- Haslam, N. ve Loughnan, S. (2014). Dehumanization and infrahumanization. *Annual Review of Psychology*, 65, 399-423. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115045>
- Haslam, N. (2020). The Social Psychology of Dehumanization. M. Kronfeldner (Der.), *The Routledge Handbook of Dehumanization* içinde (ss. 127-144). London: Routledge.
- Hutton, D. ve Hutton, C. (2018). Batı Şeria'daki üç kampta yaşayan Filistinli mülteci öğrencilerin iyimserlik ve geleceğe yönelik algıları. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 3(1), 19-37. <https://doi.org/10.12738/mejrs.2018.3.1.0002>
- Johnson P. (2010). Displacing Palestine: Palestinian householding in an era of asymmetrical war. *Politics & Gender*, 6(2), 295-304. doi:10.1017/S1743923X10000103
- Kemp, M. (2011). Dehumanization, guilt and large group dynamics with reference to the West, Israel and the Palestinians. *British Journal of Psychotherapy*, 27(4), 383-405. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0118.2011.01250.x>
- Kronfeldner, M. (2020). Introduction: mapping dehumanization studies. M. Kronfeldner (Der.), *The Routledge Handbook of Dehumanization* içinde (ss. 1-36). London: Routledge.
- Kuttab, D. (2023). It's Not Just the Killing. Why Must Israel Dehumanize Palestinians?. Erişim Tarihi: 21 Şubat 2024 tarihinde <https://newrepublic.com/article/177526/israel-defense-forces-dehumanize-palestinians> adresinden erişilmiştir.
- Levi, P. (1996). *Survival in Auschwitz: The Nazi assault on humanity*. (S. Woolf, çev.). Touchstone: Simon & Schuster.
- Leyens, J.-P., Paladino, P. M., Rodriguez-Torres, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez-Perez, A., ve Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The attribution of secondary emotions to in groups and out groups. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2). 186-197.

- Machery, E. (2020). Dehumanization and the loss of moral standing. M. Kronfeldner (Der.), *The Routledge Handbook of Dehumanization* içinde (ss. 145-158). London: Routledge.
- Marx, E. (1992). Palestinian Refugee Camps in the West Bank and the Gaza Strip. *Middle Eastern Studies*, 28(2). 281-294. <https://www.jstor.org/stable/4283493>
- Medianu, S. (2014). The Role of the media in the automatic dehumanization of refugees" *Electronic Thesis and Dissertation Repository*. <https://ir.lib.uwo.ca/etd/2287>
- Öztürk, S. (2018). Ortadoğu'da Filistinli mülteciler: Mülteci kampları ve sorunları üzerine. III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, 49-62.
- Pileggi, T. (2015). New deputy defense minister called Palestinians 'animals.' *The Times of Israel*, Erişim Tarihi 21.02.2024 <https://www.timesofisrael.com/new-deputydefenseminister-called-palestinians-animals/>. Adresinden erişildi.
- Peteet, J. (2005). *Landscape of hope and despair: Palestinian refugee camps*. University of Pennsylvania Press.
- Reuters. (2023). UNRWA chief: Dehumanization of Palestinians enable Israeli attacks. Erişim Tarihi: 21 Şubat 2024 <https://www.reuters.com/world/middle-east/unrwa-chief-says-dehumanization-palestinians-enable-israeli-attacks-2023-12-10/> adresinden erişildi.
- Qabaha, A. ve Bilal, H. (2021). The Nakba continues: the Palestinian crisis from the past to the present. *Janus Unbound*, 1(1), 30-42. doi:10.2021/ju.v1i1.2315.
- Ramadan, A. (2008). The guests' guests: Palestinian refugees, Lebanese civilians, and the war of 2006. *Antipode*, 40(4), 658-677. DOI:10.1111/j.1467-8330.2008.00628.x
- Reed, B. (2019, Aralık 11). Benjamin Netanyahu says Israel is 'not a state of all its citizens'. *The Guardian* (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2023 tarihinde, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/10/benjamin-netanyahu-says-israel-is-not-a-state-of-all-its-citizens> adresinden erişildi.
- Shehadeh, R. (2020). *When the bulbul stopped singing: Life in Palestine during an Israeli siege*. New Hampshire: Truth to Power.
- Said, E.W. (1999). *After the last sky: The Palestinian lives*. New York: Columbia University Press.
- Smith, D. L. (2021). *Making monsters: The uncanny power of dehumanization*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- UNRWA (2023). UNRWA in Action, https://www.unrwa.org/sites/default/files/unrwa_in_action_2023_eng.pdf
- UNRWA (2023). What we do, https://www.unrwa.org/who-we-are?__cf_chl_rt_tk=jPonovAduC9JCBFpzGJBO87QLxCGHL0N2JAIYgrrbm8-1708610851-0.0-4093
- Varvin, S. (2018). Mültecilerin insanlıktan uzaklaştırılması: Sürgünlerin imtihanı. N. Keskinöz Bilen (Der.), *Psikanaliz ve göç: Gitmek mi kalmak mı? içinde* (ss.64-91). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Weiner, M. F. (2023). Palestinian erasure and dehumanization in introductory sociology texts. *Critical Sociology*, 49(6), 991-1008. <https://doi.org/10.1177/08969205221132839>

- Yaghi, A. (2019). Voices against erasure, loss, and dehumanization: the year in Palestine. *Biography*, 42(1). 103-110. 10.1353/bio.2019.0016
- Yalçın, M. G. (2017). Göç psikolojisi. Ankara: Pharmakon Yayınevi.

İbrahim Oğulcan Erayman

2014 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2016 yılında "Siyaset Felsefesinde Özne Eleştirisi: Lacancı Bir Perspektif" teziyle yüksek lisansını; 2022 yılında "Zygmunt Bauman'ın Düşüncesinde Göç Olgusu: Felsefî Sosyolojik Bir Yaklaşım" teziyle de doktorasını tamamlamıştır. Erayman, siyaset bilimi, siyaset sosyolojisi ve göç sosyolojisi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

In 2014, he completed his undergraduate education at Bursa Uludağ University, Department of Political Science and Public Administration. In 2016, he received his master's degree with the thesis "Subject Criticism in Political Philosophy: A Lacanian Perspective". In 2022, he graduated with his doctorate with the thesis "The Migration Phenomenon in Zygmunt Bauman's Thought: A Philosophical-Sociological Approach". Erayman continues his studies in the fields of political science, political sociology and sociology of migration.

E-posta: ibrahimerayman@uludag.edu.tr

Teşekkür

Bu çalışmanın nihai halini almasında hakem hocalarımızın çok değerli katkıları oldu. Çalışmayı titizlikle inceleyip, oldukça kritik hususlarda uyarı ve önerileriyle çalışmanın akademik açıdan daha nitelikli bir hal almasında sağladıkları destekten ötürü kendilerine ne kadar teşekkür etsem eksik kalır.